

URSZULA BAŁAKIER

DOPUSZCZALNOŚĆ MAŁŻEŃSTWA OSÓB WYZNANIA RZYMSKOKATOLICKIEGO I PRAWOSŁAWNEGO W ŚWIETLE PRAWA KANONICZNEGO

Problem dopuszczalności zawarcia małżeństwa mieszanego był i jest przedmiotem zainteresowania Kościoła. Takie małżeństwa były zakazywane nawet pod rygorem nieważności¹. Na wstępie należy wyjaśnić, że *matrimonium mixtum* oraz *nuptiae mixtum* są to terminy, które stosunkowo późno pojawiły się w kościelnej dyscyplinie małżeńskiej. Termin *mixtum* pochodzi od łacińskiego czasownika *misceo* i oznacza czynność mieszania, pomieszania, połączenia, zawarcia². Z powyższego wynika, że termin *matrimonium mixtum* należy tłumaczyć na język polski jako: „małżeństwo mieszane”. W prawie kanonicznym początkowo nie rozróżniano wspólnie znanych przeszkód do zawarcia małżeństwa: odmiennego wyznania (*impedimentum mixtae religionis*) i różnej religii (*impedimentum disparitatis cultus*)³. Powszechnie przyjęto, że tradycyjne pojęcie małżeństwa mieszanego obejmowało małżeństwa zawierane przez katolików za dyspensą od przeszkody rozrywającej różnej religii (w znaczeniu szerokim) oraz małżeństwa katolików objęte przeszkodą wzbraniającą odmiennego wyznania (w znaczeniu wąskim)⁴.

Kościół już od pierwszych stuleci swojej działalności, kierując się troską o zachowanie wiary katolickiej przez swoich wyznawców, przeciwny był zawieraniu małżeństw tzw. mieszanych, tj. związków katolików z osobami

---

¹ Obecnie dokumentem wymaganym do zawarcia małżeństwa mieszanego jest zezwolenie (w wypadku różnicy wyznania) lub dyspensą (w sytuacji różnicy religii) ordynariusza miejsca. Rzymskokatolickie prawo kościelne rozróżnia małżeństwo ochrzczonego (katolika) z nieochrzczonego oraz małżeństwo katolika z chrześcijaninem nienależącym do Kościoła rzymskokatolickiego. Dyspensą od przeszkody różnicy religii jest konieczna w wypadku, gdy jedna ze stron jest nieochrzczona lub jej chrzest nie jest uznawany przez Kościół rzymskokatolicki. Małżeństwo z osobą ochrzczone, ale niekatolikiem bez zezwolenia ordynariusza miejsca jest zabronione. Gdyby jednak takie małżeństwo zostało zawarte w Kościele rzymskokatolickim lub prawosławnym, jest ważne, ale niegodziwe. Małżeństwo jest niegodziwe, jeśli zachowane zostały tylko przepisy warunkujące ważność małżeństwa, a pozostałe zlekceważono. Działanie niegodziwe jest grzechem. Stopień niegodziwości jest uzależniony od materii zlekceważonego przepisu i stopnia winy. W wypadku małżeństwa strony katolickiej z osobą nieochrzczoneą występuje przeszkoda zrywająca, zawarte więc bez dyspensy jest nieważne.

² M. Plezia, *Słownik łacińsko-polski*, t. 3, Warszawa 1998, s. 504, s.v. *misceo*.

³ E. Gajda, *Problem dopuszczalności małżeństwa katolika z prawosławnym w prawie kanonicznym*, Toruń 2001, s. 29; M. Plezia, op. cit., s. 49-50.

⁴ M. A. Zurowski, *Kanoniczne prawo małżeńskie okresu posoborowego*, Katowice 1976, s. 133; E. Gajda, op. cit., s. 32.

nienależącymi do tej wspólnoty. Surowość pierwotnej dyscypliny kościelnej w tej dziedzinie była podtrzymywana przez całe stulecia przez synody i sobory. Pierwsze teksty, które przetrwały do naszych czasów, zawierają surowe sankcje w wypadku łamania zakazów zawierania małżeństw z poganami, Żydami czy heretykami⁵. Już w pierwszych wiekach, m.in. na soborze w Chalcedonie w 451 r., zobowiązano wiernych do zawierania związków małżeńskich tylko wewnątrz społeczności kościelnej. Jednakże w wypadku zawarcia przez stronę katolicką małżeństwa mieszanego była ona zobowiązana do wychowania potomstwa po katolicku i do pozyskania współmałżonka dla Kościoła katolickiego⁶. W 692 r. synod trullański zabronił pod karą ekskomuniki zawierania małżeństw mieszanych, a takie małżeństwo uznał za nieważne⁷. Zarządzenia te jednak nie przyjęły się w Kościele. W okresie reformacji (w XVI w.) problem małżeństw mieszanych był bardzo aktualny. Synody, które nimi się zajmowały, piętnowały zawieranie małżeństw mieszanych. Stolica Apostolska rzadko pozwalała na takie małżeństwa. W encyklice *Magnae nobis* z 1748 r. papież Benedykt XIV wskazał, że dyspensa mogła być udzielona pod warunkiem złożenia rękojmi przez stronę katolicką i tylko z ważnych przyczyn. Natomiast Pius VI dodał (w 1782 r.), że rękojmia musi być złożona także przez heretyka.

Wiele dokumentów kościelnych przed powstaniem w 1917 r. Kodeksu prawa kanonicznego (dalej jako: KPK) podkreślało przede wszystkim konieczność wyznawania prawdziwej wiary przez stronę katolicką, obowiązek katolickiego wychowania potomstwa, a także troskę o pozyskanie dla wiary katolickiej drugiego współmałżonka.

Przed wejściem w życie Kodeksu prawa kanonicznego z 1917 r. pojęcie *matrimonium mixtum* odnoszono do małżeństw zawieranych przez katolików

⁵ A. Sobczak, *Aktualna dyscyplina Kościoła wobec małżeństw mieszanych i im podobnych*, źródło: <http://mateusz.pl/rodzina/as-mm.htm#p3> (dostęp: 22.12.2011); synod w Elwirze, can. XVI: „Si contra interdictum fecerint parentes, abstineri per quinquennium placet” – „Jeśli rodzice złamaliby ten zakaz, nie mogą przyjmować Komunii św. przez pięć lat”, dokumenty Magisterium Kościoła z A. Sarmiento, J. Escrivà, *Enchiridion Familiae. Textos del Magisterio Pontificio y Conciliar sobre el Matrimonio y la Familia* (Siglos I a XX), Madrid 1992, t. 1, s. 4; tłumaczenie za: A. Sobczak.

⁶ Sobór w Chalcedonie, can. XIV: „Quoniam in quibusdam provinciis concessum est lectoribus et psalmistis uxores accipere, statuit sancta synodus non licere cuiquam ex his sectae alterius uxorem accipere, qui vero ex huiusmodi coniugio iam filios susciperunt, si quidem praeventi sunt, ut ex se genitos apud haereticos baptizarent, offerre eos ecclesiae catholicae communioni conveniat, non baptizatos autem non posse ulterius apud haereticos baptizari, sed neque copulari debet nuptura haeretico, Iudaeo vel pagano, nisi forte propittat se ad orthodoxam fidem orthodoxe copulanda persona transferre, si quis autem hanc definitionem sanctae synodi transgressus fuerit, correptioni canonicae subiacebit” „Jeśli chodzi o lektorów i psalmistów, którym w niektórych prowincjach pozwala się żenić, święty sobór ustanawia, że nie godzi się brać żonę z innego wyznania; jeśli jednak, ktoś tak uczynił i z tego małżeństwa ma dzieci, jeśli zostały ochrzczone przez heretyków, powinien je przedstawić Kościołowi, aby zostały przyjęte do pełnej wspólnoty; jeśli nie zostały jeszcze ochrzczone, nie może tego uczynić u heretyków; nie godzi się również zawierać małżeństwa z heretykami, Żydami albo poganami, chyba że złożą poważne przyrzeczenie, że nawrócą się na wiarę katolicką łącząc się ze stroną wierzącą; jeśli ktoś uczyniłby wbrew tym rozporządzeniom świętego soboru, ściąganie na siebie kary kanoniczne”, tłumaczenie za: A. Sobczak, dokumenty Magisterium Kościoła z A. Sarmiento, J. Escrivà, op. cit., t. 1, s. 25.

⁷ Współcześnie małżeństwo jest nieważne, gdy ma tylko pozory ważnego małżeństwa, ale nie zawiera małżeńskiego węzła, ponieważ istniała przeszkoda zrywająca; nie było zgody małżeńskiej lub była ona dotknięta istotnymi wadami; naruszone zostały procedury prawa kanonicznego, czyli określonego przez prawo kanoniczne sposobu zawierania małżeństwa.

z ochrzczonymi niekatolikami⁸ (osoby niebędące katolikami, innowiercy). Natomiast KPK z 1917 r. określenie *nuptiae mixtae* odnosiło się do związków zawieranych przez katolików z ochrzczonymi akatolikami, przynależącymi do sekty heretyckiej lub schizmatycznej (czyli objętych przeszkodą odmiennego wyznania: *impedimentum mixtae religionis*). Przy czym akatolicy w prawie przedkodeksowym i kodeksowym byli rozumiani jako chrześcijanie, którzy nie należą do Kościoła katolickiego. W teologii współczesnej są to osoby niemające pełnej przynależności do Kościoła⁹. Wyjaśnić należy, że prawo kodeksowe wyróżnia dwie grupy w zależności od stopnia oddzielenia od Kościoła: niewierni, czyli nieochrzczeni, oraz ochrzczeni niepozostający w łączności z Kościołem katolickim.

Kodeks prawa kanonicznego z 1917 r. nakazał stosować przepisy o małżeństwach tego rodzaju do małżeństw objętych przeszkodą rozrywającą różnej religii (*impedimentum disparitatis cultus*)¹⁰. W świetle przepisów zawartych w KPK z 1917 r. odmienne wyznanie jednej ze stron (*mixta religio*) stanowiło przeszkodę wzbraniającą (kan. 1060-1064; zob. kan. 1065-1066) i o niegodziwości związku małżeńskiego zawartego bez dyspensy. Należy wskazać, że również w kodyfikacji dla katolickich Kościołów wschodnich: *motu proprio* papieża Piusa XII *Crebrae allatae* z 22 lutego 1949 r. małżeństwa katolików z ochrzczonymi niekatolikami objęto przeszkodą wzbraniającą, która stanowiła o niegodziwości związku małżeńskiego zawartego bez dyspensy¹¹.

Z powyższego wynika, że na przestrzeni wieków istniał „organiczny związek pomiędzy rozwiązaniami dotyczącymi przeszkody różności religii oraz rozwiązaniami dotyczącymi przeszkody odmiennego wyznania”¹². Zgodnie z kan. 1071 KPK z 1917 r.¹³ co przepisano w kanonach 1060-1064 o małżeństwach mieszanych, powinno znaleźć także aplikację do małżeństw, którym stoi

⁸ E. Gajda, op. cit., s. 31.

⁹ *Encyklopedia katolicka*, red. F. Grylewicz, R. Łukaszyk, Z. Sułowski, t. 1, Lublin 1985, s. 226.

¹⁰ Kodeks prawa kanonicznego z 1917 r., kan. 1064 pkt 1, kan. 1060-1063; can. 1064: „Ordinarii alique animarum pastores: 1. Fideles a mixtis nuptiis, quantum possunt, absterreant”; can. 1060: „Severissime Ecclesia ubique prohibet ne matrimonium ineatur inter duas personas baptizatas, quarum altera sit catholica, altera vero sectae haereticae seu schismaticae adscripta; quod si adsit perversionis periculum coniugis catholici et prolis, coniugium ipsa etiam lege divina vetatur”; can. 1061 § 1: „Ecclesia super impedimento mixtae i religionis non dispensat, nisi: 1. Urgeant iustae ac graves causae; 2. Cautionem praestiterit coniux acatholicus de amovendo a coniuge catholico perversionis periculo, et uterque coniux de universa prole catholice tantum baptizanda et educanda; 3. Moralis habeatur certitudo de cautionum implemento. § 2. Cautiones regulariter in scriptis exigantur”; can. 1062: „Coniux catholicus obligatione tenetur conversionem coniugis acatholici prudenter curandi”; can. 1063 § 1: „Etsi ab Ecclesia obtenta sit dispensatio super impedimento mixtae religionis, coniuges nequeunt, vel ante vel post matrimonium coram Ecclesia ininitum, adire quoque, sive per se sive per procuratorem, ministrum acatholicum uti sacris addictum, ad matrimoniale consensus praestandum vel renovandum. § 2. Si parochus certe noverit sponso hanc legem violaturos esse vel iam violasse, eorum matrimonio ne assistat, nisi ex gravissimis causis, remoto scandalo et consulto prius Ordinario. § 3. Non improbat tamen quod, lege civili iubente, coniuges se sistant etiam coram ministro acatholico, officialis civilis tantum munere fungente, idque ad actum civilem dumtaxat explendum, effectuum civilium gratia”.

¹¹ Zob. więcej: E. Gajda, op. cit., s. 11-12.

¹² G. Dzierżon, *Ewolucja doktryny oraz dyscypliny dotyczących przeszkody różności religii w kanonicznym porządku prawnym*, Warszawa 2008, s. 118.

¹³ Can. 1071: „Quae de mixtis nuptiis in canonibus 1060-1064 praescripta sunt, applicari quoque debent matrimoniis quibus obstat impedimentum disparitatis cultus”.

na przeszkodzie różność wiary¹⁴. Wskazać w tym miejscu należy, że KPK z 1917 r. w kanonach 1070-1071¹⁵ ujął dyspozycje dotyczące przeszkody różności religii. Kanon 1060 stanowił, że Kościół jak najsurowiej zabrania, by nie zawierały małżeństwa osoby ochrzczone, z których jedna jest katolicka, druga natomiast przynależy do sekty heretyckiej lub schizmatyckiej; gdyby istniało niebezpieczeństwo duchowe dla strony katolickiej i potomstwa, małżeństwo jest nadto zakazane prawem Bożym¹⁶. Przepisem tym wprowadzono więc zakaz zawierania małżeństw mieszanych¹⁷.

Surowość przedmiotowej dziedziny uległa dopiero znacznemu złagodzeniu po Soborze Watykańskim II, szczególnie po wydaniu 18 marca 1966 r. przez Kongregację Doktryny Wiary instrukcji *Matrimonii sacramentum* (wymagała złożenia rękopisem jedynie przez stronę katolicką), a następnie po ogłoszeniu *motu proprio* papieża Pawła II – *Matrimonia mixta* z 31 marca 1970 r. (m.in. ordynariuszom miejsca zezwolono na udzielenie dyspensy od formy kanonicznej, jeżeli jedna ze stron jest akatolicka, nawet nieochrzczone). Zmiany dotyczące zawierania związków mieszanych przyniosło również następujące prawodawstwo posoborowe: 1) *Motu proprio de episcoporum muneribus* z 15 czerwca 1966 r. wprowadza możliwość zwolnienia od formy kanonicznej zawierania małżeństwa i rezerwuje tę dyspensę Stolicy Apostolskiej; 2) dekret *Crescens matrimoniorum* z 22 lutego 1967 r., który wprowadza w życie zasadę ustaloną w numerze 18 dekretu soborowego *Orientalium ecclesiarum* odnośnie do małżeństw zawieranych przez katolików z niekatolikami należącymi do obrządków wschodnich, odtąd forma kanoniczna zawierania tego rodzaju małżeństw wymagana jest jedynie do godziwości; 3) odpowiedź Papieskiej Komisji ds. Interpretacji Dekretów Soboru Watykańskiego II z 11 lutego 1972 r., która wskazała, że takie same normy jak dla małżeństw mieszanych należy zachować dla małżeństw z osobą, która porzuciła wiarę katolicką; 4) odpowiedź tej samej Komisji z 9 kwietnia 1979 r., która daje możliwość ustalania przez biskupów diecezjalnych warunków koniecznych do ważności małżeństwa w wypadku udzielenia dyspensy od formy kanonicznej¹⁸.

Utrzymane w duchu ekumenicznym postanowienia tych dokumentów znalazły się następnie w posoborowym Kodeksie prawa kanonicznego z 1983 r., który normuje całościowo sprawę małżeństw mieszanych.

Przepisy, a tym samym zasady prawne dotyczące zawarcia małżeństwa przez katolika z prawosławnym¹⁹ zostały w stosunku do poprzedniego stanu

¹⁴ Tłumaczenie za: G. Dzierżon, op. cit., s. 100.

¹⁵ Can. 1070 § 1: „Nullum est matrimonium contractum a persona non baptizata cum persona baptizata in Ecclesia catholica vel ad eandem ex haeresi aut schismate conversa. § 2. Si pars tempore contracti matrimonii tanquam baptizata communiter habebatur aut eius baptismus erat dubius, standum est, ad normam can. 1014, pro valore matrimonii, donec certo probetur alteram partem baptizatam esse, alteram vero non baptizatam”.

¹⁶ Tłumaczenie za: G. Dzierżon, op. cit., s. 119.

¹⁷ Więcej na temat przeszkód wprowadzonych KPK z 1917 r. w odniesieniu do małżeństw mieszanych: G. Dzierżon, op. cit.

¹⁸ A. Sobczak, op. cit.

¹⁹ Zgodnie z wyjaśnieniami P. Majera, *Nowe decyzje Sygnatury Apostolskiej w sprawie małżeństw zawieranych między katolikami a prawosławnymi*, w: J. Wroceński, J. Krajczyński (red.), *Finis legis*

prawnego zasadniczo zmienione. W nowym Kodeksie z 1983 r. nie ma już przeszkody wzbraniającej, pozostał tylko zakaz (*prohibitum est*) zawierania małżeństw mieszanych²⁰. Problem małżeństw mieszanych, w szczególności małżeństw katolików z prawosławnymi, nie został jednak całościowo opracowany. W KPK z 1983 r. wyrażenie *matrimonium mixtum* ustawodawca kościelny odnosi tylko do związków małżeńskich katolików z ochrzczoneymi akatolikami (kan. 1124-1128²¹ KPK z 1983 r.). Jednocześnie nakazuje stosowanie kanonów o małżeństwach mieszanych do związków małżeńskich katolicko-niechrześcijańskich (kan. 1086²² w zw. z kan. 1129²³ KPK z 1983 r.) oraz do małżeństw katolików z osobami, które porzuciły wiarę katolicką (kan. 1071 KPK z 1983 r.). Kanon 1124 KPK z 1983 r. określa strony małżeństwa

Christus: *księga pamiątkowa dedykowana księdzu profesorowi Wojciechowi Góralskiemu z okazji siedemdziesiątej rocznicy urodzin*, t. 1, Warszawa 2009, s. 544: przez Kościół prawosławny rozumie się chrześcijańskie Kościoły wschodnie odłączone od wspólnoty kościelnej ze Stolicą Rzymską wskutek schizmy dokonanej w 1054 r., uznające honorowe pierwszeństwo patriarchy Konstantynopola i pierwsze siedem soborów ekumenicznych.

²⁰ Należy zwrócić uwagę, że takie małżeństwo jest ważne, ale niegodziwe.

²¹ Rozdział VI („Małżeństwa mieszane”) KPK z 1983 r., kan. 1124: „Małżeństwo między dwiema osobami ochrzczoneymi, z których jedna została ochrzczone w Kościele katolickim lub po chrzcie została do niego przyjęta, druga zaś należy do Kościoła lub Wspólnoty kościelnej nie mającej pełnej łączności z Kościołem katolickim, bez wyraźnego zezwolenia kompetentnej władzy jest zabronione”. Kan. 1125: „Tego rodzaju zezwolenia może udzielić ordynariusz miejsca, jeśli istnieje słuszna i rozumna przyczyna, nie może go jednak udzielić bez spełnienia następujących warunków: 1) strona katolicka winna oświadczyć, że jest gotowa odsunąć od siebie niebezpieczeństwo utraty wiary, jak również złożyć szczerze przyrzeczenie, że uczyni wszystko, co w jej mocy, aby wszystkie dzieci zostały ochrzczone i wychowane w Kościele katolickim; 2) druga strona winna być powiadomiona w odpowiednim czasie o składanych przyrzeczeniach strony katolickiej, tak aby rzeczywiście była świadoma treści przyrzeczenia i obowiązku strony katolickiej; 3) obydwie strony powinny być pouczone o celach oraz istotnych przymiotach małżeństwa, których nie może wykluczać żadna ze stron”. Kan. 1126: „Konferencja Episkopatu powinna zarówno określić sposób składania tych oświadczeń i przyrzeczeń, które są zawsze wymagane, jak i ustalić, w jaki sposób ma to być stwierdzone w zakresie zewnętrznym oraz jak ma być o tym powiadomiona strona niekatolicka”. Kan. 1127: „§ 1. Co do formy małżeństwa mieszanego należy zachować przepisy kan. 1108. Jeśli jednak małżeństwo zawiera strona katolicka ze stroną niekatolicką obrządku wschodniego, kanoniczna forma zawarcia wymagana jest tylko do godziwości; do ważności zaś konieczny jest udział świątelnika szafarza, z zachowaniem innych wymogów prawa. § 2. Jeśli poważne trudności nie pozwalają zachować formy kanonicznej, ordynariusz miejsca strony katolickiej ma prawo dyspensować od niej w poszczególnych przypadkach, po poradzeniu się jednak ordynariusza miejsca zawarcia małżeństwa, z zachowaniem – i to do ważności – jakiejś publicznej formy zawarcia. Do Konferencji Episkopatu należy określić normy, według których byłaby udzielana dyspensa w jednolity sposób. § 3. Zabrania się, przed lub po kanonicznym zawarciu małżeństwa zgodnie z przepisem § 1, stosować inne religijne zawarcie tegoż małżeństwa w celu wyrażenia lub odnowienia zgody małżeńskiej. Zabroniony jest również taki obrzęd religijny zawarcia małżeństwa, w którym asystujący katolicki i szafarz niekatolicki, stosując równocześnie własny obrzęd, pytają o wyrażenie zgody stron”. Kan. 1128: „Ordynariusze miejsca oraz inni duszpasterze winni troszczyć się o to, ażeby katolickiemu małżonkowi i dzieciom zrodzonym z małżeństwa mieszanego nie zabrakło pomocy duchowej do wypełnienia ich obowiązków. Mają też wspierać małżonków w utrwalaniu jedności życia małżeńskiego i rodzinnego”.

²² Kan. 1086: „§ 1. Nieważne jest małżeństwo między dwiema osobami, z których jedna została ochrzczone w Kościele katolickim lub była do niego przyjęta, a druga jest nieochrzczone. § 2. Od tej przeszkody można dyspensować tylko po wypełnieniu warunków, o których w kan. 1125 i 1126. § 3. Jeśli podczas zawierania małżeństwa strona była powszechnie uważana za ochrzczonej albo jej chrzest był wątpliwy, należy domniemywać, zgodnie z kan. 1060, ważność małżeństwa, dopóki w sposób pewny nie udowodni się, że jedna strona była ochrzczone, druga zaś nieochrzczone”.

²³ Kan. 1129: „Przepisy kanonów 1127 i 1128 winny być stosowane także przy zawieraniu małżeństw, gdy zachodzi przeszkoda różnicy religii, o której mowa w kan. 1086, § 1”.

mieszanego. Są to osoby ochrzczone (*duae personae baptizatae*), z których jedna jest katolikiem, a druga – ochrzczonym niekatolikiem. Stwierdzenie faktu ważnego chrztu jest elementem zasadniczym. W tym miejscu należy zaznaczyć, że warunki zawarte w tym kanonie nie dotyczą wyłącznie małżeństw mieszanych, lecz odnoszą się do każdego małżeństwa (kan. 1101 § 2²⁴ KPK z 1983 r.).

Na normatywne pojęcie „strona katolicka” składają się następujące komponenty: 1) osoba ochrzczona w Kościele katolickim, 2) osoba przyjęta do Kościoła katolickiego, 3) osoba, która nie odłączyła się od Kościoła katolickiego formalnym aktem. Osoba ochrzczona w Kościele katolickim to ta, której ważnie udzielono chrztu w którymkolwiek Kościele łacińskim. Dla dokonania przez łacinnika skutecznego prawnie aktu formalnego odłączenia się od Kościoła katolickiego potrzebna jest jawna, publicznie manifestowana wola oderwania się od Kościoła. Katolicy łacińscy porzucający wiarę katolicką nie są związani kan. 1124 KPK z 1983 r. Natomiast łacinnicy niepraktykujący lub niewierzący w wypadku niedokonania aktu formalnego odłączenia się od Kościoła w dalszym ciągu są adresatami norm *de matrimoniis mixtis*.

Z przepisu kan. 1124 KPK z 1983 r. wynika brak zezwolenia i niedopuszczalność zawarcia małżeństwa mieszanego. Jednak na jego podstawie nie można wyjaśnić, czym w istocie jest zakaz z kan. 1124 KPK z 1983 r. i jakie sankcje nakłada prawodawca kościelny na podmiot związany przepisem w razie działania wbrew zakazowi²⁵. Odpowiedzi na to pytanie nie dała również analiza pozostałych postanowień KPK z 1983 r. W literaturze powszechny jest pogląd, z którym się zgadzam, że kan. 1124 KPK z 1983 r. stanowi o zwykłym zakazie małżeństwa pomiędzy katolikami a prawosławnymi²⁶. Moim zdaniem, po analizie cytowanej literatury dotyczącej małżeństw mieszanych można uznać, że zakaz ten stanowi wyraz niechęci ustawodawcy kościelnego do małżeństw zawieranych pomiędzy osobami o różnej przynależności wyznaniowej.

Jeśli chodzi o formę prawną zawarcia małżeństwa przez łacinnika z prawosławnym, prawodawca kościelny wyraźnie postanawia, że działanie strony katolickiej, pozostające w zgodzie z kan. 1127 § 1 KPK z 1983 r., jest wymagane *ad licentiam*. Natomiast zapisu wprost stanowiącego o godziwości lub niegodziwości nie ma w treści kan. 1124 KPK z 1983 r. Zaznaczam, iż nie można na tej podstawie stwierdzić, że działanie łacinnika zawierającego małżeństwo *sine licentia* jest godziwe. Potwierdzeniem tego są poglądy przedstawione w literaturze. „Związek taki jest naganny według zasad porządku moralnego w takim samym stopniu i w takim samym znaczeniu, jak zawarcie małżeństwa wbrew przeszkodzie wzbraniającej [...]. W języku prawniczym konieczne jest określenie małżeństwa mieszanego zawartego bez licencji jako niegodziwego [...]. Przekroczenie zakazu nie wpływa na ważność związku mieszanego, ale ma wpływ na godziwość małżeństwa tego rodzaju”²⁷.

²⁴ Kan. 1101 § 2: „Jeśli jednak jedna ze stron albo obydwie pozytywnym aktem woli wykluczyłyby samo małżeństwo lub jakiś istotny element małżeństwa, albo jakiś istotny przymiot, zawierają je nieważnie”.

²⁵ E. Gajda, op. cit., s. 70.

²⁶ W. Góralski, *Małżeństwa katolików łacińskich z niekatolikami w świetle Kodeksu prawa kanonicznego Jana Pawła II*, „Studia Płockie” 14, 1986, s. 79; E. Gajda, op. cit., s. 72.

²⁷ E. Gajda, op. cit., s. 75-76.

Podkreślić należy, że zgodnie z kan. 1124 KPK z 1983 r. małżeństwo między dwiema osobami ochrzczonymi, w tym łacinnika i prawosławnego „bez wyraźnego zezwolenia kompetentnej władzy jest zabronione” („sine expressa auctoritatis competentis licentia”). Licencja w KPK z 1983 r. jest zezwoleniem powodującym, że działanie jest ważne, godziwe, zgodne z ustawą. Termin *licentia* z kan. 1124 KPK jest pozwoleniem, zgodą oraz aktem rządzenia kompetentnej wykonawczej władzy kościelnej (zezwoleń ordynariusza miejsca na zawarcie związku małżeńskiego)²⁸. *Licentia* konieczna jest do uniknięcia zawarcia małżeństwa niegodziwego, nagannego moralnie i niezgodnego z prawem²⁹. *Licentia* na zawarcie małżeństwa łacińsko-prawosławnego jest aktem administracyjnym, mimo że KPK z 1983 r. nie wlicza bezpośrednio licencji do aktów administracyjnych. Należy zaznaczyć, że zezwolenie na małżeństwo mieszane nie może mieć charakteru domniemanego. Zezwolenie na małżeństwo katolika z prawosławnym udzielane jest w formie reskryptu, może przybrać formę zarówno pisemną, jak i ustną.

Przy zawieraniu małżeństw mieszanych należy zachować wymogi z kan. 1108 KPK z 1983 r.³⁰ Związki powinny być zawierane wobec świadka urzędowego i w obecności dwóch świadków zwykłych.

W kan. 1128 KPK z 1983 r. nakłada się na duszpasterzy obowiązek wspierania małżonków żyjących w tzw. małżeństwach mieszanych „w utrwalaniu jedności życia małżeńskiego i rodzinnego”. Ochronie pokoju w rodzinach mieszanych wyznaniowo lub obrządkowo, a czasem też prawa małżonków lub rodziców do decydowania o wyznaniu swoim i dziecka służą normy zawarte w kan. 111 § 1³¹, kan. 112 § 1 nr 2 i 3³² KPK z 1983 r.³³

W wypadku małżeństw mieszanych przed błogosławieństwem małżeństwa proboszcz zobowiązany jest zwrócić się do ordynariusza miejsca po zezwolenie, gdyż zgodnie z kan. 1125 KPK z 1983 r. jest on kompetentny do udzielenia licencji na małżeństwo łacińsko-prawosławnie. Wcześniej muszą jednak zostać spełnione następujące przesłanki udzielenia zezwolenia: 1) strona katolicka

²⁸ M. A. Żurowski, *Kanoniczne prawo małżeńskie Kościoła katolickiego*, Katowice 1987, s. 316-317 i 358-359.

²⁹ E. Gajda, op. cit., s. 85-86.

³⁰ Kan. 1108: „§ 1. Tylko te małżeństwa są ważne, które zostają zawarte wobec asystującego miejscowego ordynariusza albo proboszcza, albo wobec kapłana lub diakona delegowanego przez jednego z nich; a także wobec dwóch świadków, według zasad wyrażonych w następnych kanonach i z uwzględnieniem wyjątków, o których w kan. 144, 1112, § 1, 1116 i 1127, §§ 2-3. § 2. Za asystującego przy zawieraniu małżeństwa uważa się tylko tego, kto jest obecny i pyta nowożeńców, czy wyrażają zgodę i przyjmuje ją w imieniu Kościoła”.

³¹ Kan. 111 § 1: „Do Kościoła łacińskiego zostaje włączone przez przyjęcie chrztu dziecko rodziców, którzy do niego należą, lub – jeśli jedno z nich do niego nie należy – którzy zgodnie sobie życzą, by potomstwo było ochrzczone w Kościele łacińskim. Jeżeli zaś brak zgodności, zostaje włączone do Kościoła obrządku ojca”.

³² Kan. 112 § 1: „Po przyjęciu chrztu, do Kościoła innego samodzielnego obrządku zostają włączeni: 1° ci, którzy otrzymali zezwolenie Stolicy Apostolskiej; 2° małżonek, który zawierając małżeństwo lub w czasie jego trwania oświadczy, że pragnie przejść do Kościoła innego samodzielnego obrządku swego małżonka; po rozwiązaniu jednak małżeństwa może w sposób nieskrępowany powrócić do Kościoła łacińskiego; 3° dzieci tych, o których w nn. 1 i 2, przed ukończeniem czternastego roku życia, a w małżeństwie mieszanym dzieci strony katolickiej, która zgodnie z przepisami prawa przeszła do Kościoła innego obrządku; po osiągnięciu wskazanego wieku mogą powrócić do Kościoła łacińskiego”.

³³ R. Sztuchmiller, *Istotne obowiązki małżeńskie*, Warszawa 1997, s. 179.

oświadczyła, że pozostaje przy wierze katolickiej i złożyła szczerą obietnicę, że dołoży wszelkich starań, aby potomstwo było ochrzczone i wychowane w Kościele katolickim, 2) strona niekatolicka została odpowiednio pouczona o obietnicy złożonej przez stronę katolicką, 3) obie strony zostały pouczone o celach i istotnych przymiotach małżeństwa oraz żadna z nich ich nie wykluczyła (kan. 1125 KPK z 1983 r.). Zezwolenia na małżeństwo łacinnika z prawosławnym mogą udzielić także inne podmioty. Zgodnie z kan. 134 § 1-2³⁴ KPK z 1983 r. wszystkie podmioty, które choćby czasowo są przełożonymi kościoła partykularnego, w tym przełożonymi jednostek terytorialnych zrównanych z diecezją, są ordynariuszami miejsca.

Udzielenie licencji do zawarcia małżeństwa stosownie do kan. 1124-1125 KPK z 1983 r. może także zostać delegowane. Delegowanie władzy wykonawczej jest możliwe temu, kto jest zdolny do posiadania jurysdykcyjnej władzy rządzenia. Ordynariusz miejsca może delegować władzę uchylenia zakazu małżeństwa łacinnika z prawosławnym swoim podwładnym, jak również łacinnikom niebędącym podwładnymi. Tak zwana delegacja ogólna powinna być udzielona na piśmie, natomiast delegacji specjalnej *ad casum* można udzielić w sposób domyślny³⁵. Władzy udzielonej delegacją szczególną zasadniczo nie można delegować i subdelegować. Prawo uchylenia zwykłego zakazu z kan. 1124 KPK z 1983 r. mają podmioty udzielające dyspensy od przeszkód małżeńskich w wypadkach nadzwyczajnych. Należy podkreślić, że udzielenie licencji może być dokonane jedynie na prośbę, ale nie tylko osobom deklarującym chęć zawarcia mieszanego związku małżeńskiego. Wykluczyć nie można, że proszącymi o licencję mogą być także osoby trzecie, np. rodzice łacinnika³⁶.

Kodeks prawa kanonicznego z 1983 r. nie tylko zniósł przeszkodę wzbraniającą *mixtae religionis* z KPK z 1917 r., lecz także zrezygnował z terminu technicznoprawnego *cautiones*³⁷ (tj. gwarancje, rękojmie³⁸), określającego czynności prawne niezbędne do dyspensowania od przeszkody. Obecnie obowiązujące prawo łacińskie używa wyrażenia *obligationes* (zobowiązania)³⁹, *promissiones* (przrzeczenia)⁴⁰, „*pars catholica declaret*” („strona katolicka niech oświadczy”). „[...] Istota zmian wymogów stawianych nupturientom zamierzającym zawrzeć małżeństwo mieszane sprowadza się, poza zniesieniem

³⁴ Kan. 134: „§ 1. Pod nazwą ordynariusz rozumiani są w prawie, oprócz Biskupa Rzymskiego, biskupi diecezjalni oraz inni, którzy – choćby tylko czasowo – są przełożonymi Kościoła partykularnego lub wspólnoty do niego przyrównanej zgodnie z przepisem kan. 368, jak również ci, którzy w nich posiadają ogólną wykonawczą władzę zwyczajną, mianowicie wikariusze generalni i biskupi, a także – dla własnych członków – wyżsi przełożeni kleryckich instytutów zakonnych na prawie a papieskim i kleryckich stowarzyszeń życia apostołskiego na prawie papieskim, którzy posiadają przynajmniej zwyczajną władzę wykonawczą. § 2. Pod nazwą ordynariusz miejsca rozumiani są wszyscy wyliczeni w § 1, z wyjątkiem przełożonych instytutów zakonnych i stowarzyszeń życia apostołskiego”.

³⁵ E. Gajda, op. cit., s. 60.

³⁶ Ibidem, s. 142.

³⁷ Kan. 1062 KPK z 1917 r.

³⁸ M. Kuryłowicz, *Słownik terminów, zwrotów, i sentencji prawnych łacińskich oraz pochodzenia łacińskiego*, Zakamycze, Kraków 2002, s. 20, s.v. *cautiones*. Termin *cautiones* można także tłumaczyć jako „poręczenia, zabezpieczenia”.

³⁹ M. Kuryłowicz, op. cit., s. 65. Inaczej obowiązki, powinności.

⁴⁰ Ibidem, s. 75. Inaczej przysięgi, obietnice.

przeszkody wzbraniającej odmiennego wyznania i objęciem małżeństwa mieszanego zwykłym zakazem jego zawarcia, nie tyle do zmiany legalnej terminologii, ile do zasadniczo odmiennego sformułowania treści przyrzeczeń oraz zobowiązania do ich złożenia tylko nupturienta katolickiego⁴¹. Zawartość merytoryczna *promissiones* niezbędnych do zawarcia przez łacinnika małżeństwa z prawosławnym jest wynikiem ewolucji wymogów stawianych stronie katolickiej w małżeństwie mieszanym⁴². Zmiana treści przyrzeczeń składanych przez katolika w konsekwencji doprowadziła do ukształtowania się następujących wymogów od strony łacińskiej: oświadczenia („pars catholica declarat”), tzn. deklarowania gotowości odsunięcia od siebie niebezpieczeństwa utraty wiary (kan. 1125 pkt 1 KPK z 1983 r.) oraz szczerego przyrzeczenia (*sincera promissio*), tzn. przyrzeczenia, że uczyni, co tylko będzie w jej mocy, aby wszystkie dzieci zostały ochrzczone i wychowane po katolicku. Nakaz zachowania wiary przez katolika w małżeństwie łacińsko-prawosławnym jest egzemplifikacją ogólnego nakazu pozostawania we wspólnocie Kościoła katolickiego. Obietnica dołożenia wszelkich starań, aby potomstwo było ochrzczone i wychowanie w Kościele katolickim, kładzie raczej nacisk na zobowiązanie się strony katolickiej, a nie zobowiązanie do osiągnięcia skutku wychowania katolickiego⁴³. Przyrzeczenia te powinny być szczerze⁴⁴. Wymagana cecha szczerości (*sinceritas*) składanych przyrzeczeń ma szczególne znaczenie dla oceny przez podmiot udzielający licencji jakości działania zainteresowanego i wystarczalności przyczyn do uchylenia zakazu kan. 1124 KPK z 1983 r.⁴⁵

Zobowiązania te składane są w trybie warunkowym, gdyż wypełnienie ich nastąpi w przyszłości (o ile wykonanie ich będzie realnie możliwe przy dołożeniu wszelkich starań). Złożenie powyższych zobowiązań wymagane jest przed udzieleniem licencji na małżeństwo mieszane. Jednak kan. 1125 KPK z 1983 r. nie określa wprost formy złożenia przyrzeczeń przez łacinnika. Kanon 1126 KPK z 1983 r. jedynie pozostawia konferencjom episkopatu kompetencje wydania przepisów wykonawczych do kanonów o małżeństwach mieszanych. Z kan. 1125 i 1126 KPK z 1983 r. wynika konieczność objawienia woli na zewnątrz w taki sposób, aby podmiot uprawniony do udzielenia licencji mógł logicznie wydedukować istnienie wewnętrznej decyzji zainteresowanego podmiotu⁴⁶. Z powyższego wynika, że nie ma ograniczenia co do sposobu składania przez łacinnika deklaracji, nie jest wymagane do jej ważności złożenie jej jedynie w formie pisemnej. Zgodnie z obowiązującą obecnie Instrukcją Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim z 5 września 1986 r. katolik łaciński zobowiązany jest do zachowania własnej wiary, do usuwania zagrożeń w jej praktykowaniu i do uczynienia tego, co tylko pozostaje w jego mocy, aby całe potomstwo zostało ochrzczone i wychowane w wierze katolickiej⁴⁷. Z tej też przyczyny w sytuacji odmowy

⁴¹ E. Gajda, op. cit., s. 164.

⁴² Ibidem, s. 167.

⁴³ S. Świaczny, *Rozwiązanie małżeństwa i stwierdzenie nieważności małżeństwa w sądach kościelnych: pisma procesowe*, Warszawa 2007, s. 29.

⁴⁴ M. Plezia, op. cit., t. 5, Warszawa 1999, s. 155, s.v. *sinceritas*.

⁴⁵ E. Gajda, op. cit., s. 173-174.

⁴⁶ Ibidem, s. 175.

⁴⁷ Instrukcja Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim z 5 września 1986 r., pkt 2 ppkt b (dalej jako: Instrukcja Episkopatu Polski).

łożenia przez stronę katolicką wymaganych kan. 1125 KPK z 1983 r. zobowiązań duszpasterz powinien zaniechać starań o zezwolenie na małżeństwo mieszane⁴⁸.

O przyrzeczeniach składanych przez katolika łacińskiego (chrześcijanie obrządków wschodnich używają określenia „rzymski katolik”) strona prawosławna powinna być powiadomiona w zwykły sposób, tzn. tak, aby rzeczywiście była świadoma ich treści (kan. 1125 pkt 2). Strona prawosławna powinna mieć świadomość, że są to zobowiązania specjalnego rodzaju, mające specyficzne walory tradycji katolickiej⁴⁹. Zgodnie z kan. 1126 KPK z 1983 r. wybór właściwego sposobu powiadomienia i dostosowanie go do warunków miejscowych pozostawia się konferencjom episkopatów. Dla pewności zawiadomienia kan. 1125 pkt 2 KPK z 1983 r. domaga się dokonania tej czynności we właściwym czasie, odpowiednio wcześniej (*tempestive*)⁵⁰. Z tego też względu powiadomienie powinno być dokonane przed powstaniem węzła małżeńskiego. Świadome przyjęcie treści zobowiązania katolika przez stronę prawosławna stanowi gwarancję tolerancji względem przekonań – obowiązków religijnych przyszłego małżonka⁵¹.

W myśl kan. 1125 pkt 3 KPK z 1983 r. obie strony powinny zostać pouczone o celach oraz o istotnych przymiotach małżeństwa. Małżeństwo łacińsko-prawosławne posiada identyczne przymioty jak każde inne małżeństwo katolików, czyli jedność i nierozzerwalność. Warunki określone w kan. 1125 KPK z 1983 r. służą również potwierdzeniu prawidłowej wiedzy o małżeństwie przyszłych małżonków oraz objaśnieniu podstawowych zasad doktryny Kościoła i prawa katolickiego. Pouczenia nupturientów o celach i istotnych przymiotach małżeństwa służy także podkreśleniu podstawowych różnic w doktrynie małżeńskiej Kościoła rzymskokatolickiego i Kościoła prawosławnego. Między innymi Kościół prawosławny dopuszcza prawną możliwość zawarcia drugiego i trzeciego małżeństwa za życia współmałżonka z pierwszego małżeństwa ważnie zawartego⁵². Analizując prawo Kościoła katolickiego dotyczące zawarcia małżeństw mieszanych, należy zauważyć jego szczególną troskę o *matrimonium mixtum*. Na małżonku katolickim spoczywa niełatwy obowiązek budowania związku, który powinien być doskonałą jednością dwojga ludzi⁵³.

Powyższe warunki: przyrzeczenia, oświadczenia łacinnika, powiadomienie o nich prawosławnego, pouczenia kierowane do obu stron Kościoła rzymskokatolickiego określił wspólną nazwą *conditiones*⁵⁴. W doktrynie pojawił się problem, czy warunki wymienione w kan. 1125 pkt 1-3 KPK z 1983 r. należy wypełnić dla ważności udzielenia licencji, a także czy do ważności licencji konieczne jest istnienie przyczyny. Podzielam pogląd wyrażony przez E. Gajdę⁵⁵. Zdaniem tej autorki zachodzi konieczność istnienia przyczyny (*causa*) do uznania

⁴⁸ Instrukcja Episkopatu Polski, pkt 87.

⁴⁹ E. Gajda, op. cit., s. 186-187.

⁵⁰ M. Kuryłowicz, op. cit., s. 88, s.v. *tempestive*.

⁵¹ Instrukcja Episkopatu Polski, pkt 76.

⁵² E. Gajda, op. cit., s. 191-192.

⁵³ Instrukcja Episkopatu Polski, pkt 73.

⁵⁴ E. Gajda, op. cit., s. 196.

⁵⁵ Więcej: *ibidem*, s. 196-202.

ważności licencji oraz spełnienie przez nupturientów warunków kan. 1125 KPK z 1983 r. Zezwolenie na małżeństwo mieszane łacinnika z prawosławnym może być udzielone, jeżeli istnieje zgodna z prawem przyczyna, która ma jednocześnie charakter rozumny.

Analiza kan. 1086 § 2 KPK z 1983 r. i kan. 90 § 1⁵⁶ KPK z 1983 r. (który dla ważności i godziwości dyspensowania od ustawodawstwa kościelnego wymaga istnienia słusznej i rozumnej przyczyny), pozwala uznać, że przyczyny udzielenia dyspensy i udzielenia licencji mają wspólne cechy. Podstawą udzielenia zezwolenia jest słuszny powód⁵⁷. W razie wątpliwości co do wystarczalności powodu udzielenia licencji nakazuje się stosować kan. 90 § 2⁵⁸ KPK z 1983 r.⁵⁹ Zgodnie ze wskazaniem Episkopatu Polski z 1 kwietnia 1971 r.: „Strona prawosławna, jeżeli zawiera małżeństwo ze stroną katolicką podczas Mszy św. i wyrazi pragnienie, a w okolicy praktyka przyjmowania Komunii św., zgodnie z dyrektywami Komisji do spraw Jedności Chrześcijan, w kościele lub cerkwi w określonych okolicznościach, nie budzi zastrzeżeń, może przystąpić do Stołu Pańskiego”⁶⁰.

Należy jednak zaznaczyć, że również w Kościele prawosławnym jedną z przeszkód zawarcia małżeństwa jest przeszkoda braku jedności religii. Jedność wiary, jako wspólna wierność Kościołowi prawosławnemu, jest zasadniczym warunkiem uznania małżeństw prawosławnych. Pojęcia małżeństwa mieszane używa się w Kościele prawosławnym w podwójnym znaczeniu. W szerokim znaczeniu jest to małżeństwo zawierane między osobami należącymi do dwóch różnych wyznań, bez względu na to, czy są to wyznania chrześcijańskie czy niechrześcijańskie. W węższym znaczeniu małżeństwa mieszane to małżeństwo zawierane przez wierzącego prawosławnego z przedstawicielem drugiego wyznania chrześcijańskiego⁶¹. Jednak obecnie pojęcie małżeństwa mieszane w Kościele prawosławnym odnosi się do małżeństw zawieranych pomiędzy dwoma osobami ochrzczone, z których jedna jest prawosławna, druga natomiast należy do innego wyznania chrześcijańskiego⁶². W Kościele prawosławnym małżeństwa mieszane są zabronione, jednakże oczywiste jest, że w praktyce zachodzą. „Jedność wiary, tj. włączenie w Kościół prawosławny, stanowi formalny warunek zawarcia kościelnego małżeństwa. Synody w Laodycei (kanony 10 i 31), Kartaginie (kanon 21), jak również Czwarty i Szósty Sobór Ekumeniczny (Chalcedon, 14; Konstantynopoliński III, 72), zakazują małżeństw pomiędzy prawosławnymi i nieprawosławnymi oraz wymagają, ażeby takie małżeństwa, w razie zawarcia w urzędach

⁵⁶ Kan. 90 § 1: „Od ustawodawstwa kościelnego nie należy dyspensować bez słusznej i racjonalnej przyczyny, z uwzględnieniem okoliczności przypadku i ważności ustawy, od której się dyspensuje. W przeciwnym razie dyspensacja jest niegodziwa a także nieważna, chyba że została udzielona przez prawodawcę lub jego przełożonego”.

⁵⁷ Instrukcja Episkopatu Polski, pkt 83.

⁵⁸ Kan. 90 § 2: „W wątpliwości co do wystarczalności przyczyny, dyspensacja jest udzielona ważnie i godziwie”.

⁵⁹ Instrukcja Episkopatu Polski, pkt 84.

⁶⁰ M. Żurowski, *Kanoniczne prawo małżeńskie okresu...*, s. 357.

⁶¹ S. Hrycuniak, op. cit., s. 97.

⁶² P. Neczajew, *Uczebnik po praktyczeskomu rukowodstwu dla pastyrej*, S. Petersburg 1884, s. 183, cyt. za: S. Hrycuniak, *Prawosławne pojmowanie małżeństwa*, Białystok 1994, s. 98.

państwowych, były rozwiązane⁶³. Dzięki wyłączeniu obrzędu sakramentu małżeństwa ze św. liturgii⁶⁴ Kościół prawosławny udziela aktualnie sakramentu małżeństwa według tego samego rytuału małżonkom „mieszany” i małżonkom „czysto” prawosławnym. W wypadku otrzymania przez wyznawcę prawosławnego sakramentu małżeństwa poza jego Kościołem błogosławieństwo małżeńskie wyznawcy Kościoła prawosławnego z wyznawcą Kościoła rzymskokatolickiego udzielone przez kapłana rzymskokatolickiego jest nieważne dla strony prawosławnej, dopóki nie zostanie pobłogosławione przez kapłana prawosławnego.

Należy zwrócić uwagę, że regulacje rzymskokatolickiego prawa kanonicznego odnoszące się do małżeństw katolików z prawosławnymi obejmują zarówno przepisy dotyczące zawierania małżeństw mieszanych (kan. 1124-1129), jak i niektóre kwestie uznające autonomię Kościołów wschodnich do stanowienia własnego prawa⁶⁵. Jednak w związku z odmienną doktryną o małżeństwie (przede wszystkim w sprawach dopuszczenia przez Kościoły wschodnie do zawarcia ponownego małżeństwa przez wiernych rozwiedzionych) powstały rozbieżności porządków prawnych. Temu problemowi poświęcone zostały dwie decyzje Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej⁶⁶. Pierwszym rozstrzygnięciem była deklaracja z 20 października 2007 r. o dopuszczeniu wiernych rumuńskiego Kościoła prawosławnego do kolejnego małżeństwa w Kościele katolickim; drugim – decyzja z 3 stycznia 2007 r.: była to odpowiedź na zapytanie o sposób postępowania celem stwierdzenia stanu wolnego tych wiernych prawosławnych, którzy pragną zawrzeć małżeństwo w Kościele katolickim, a wcześniej zawarli z inną osobą małżeństwo cywilne⁶⁷. Wskazane zagadnienia nie znalazły jednak dotychczas jednoznacznego rozstrzygnięcia ani w orzeczeniach, ani w ustawodawstwie prawa kanonicznego i wymagałyby w przyszłości szerszego omówienia.

Jan Paweł II w *Familiaris consortio* stwierdził, że „szczególnej uwagi duszpasterskiej wymaga wzrastająca liczba małżeństw mieszanych, zawieranych pomiędzy katolikami i ochrzczonymi niekatolikami, jak również pomiędzy katolikami i nie ochrzczonymi. [...] Specjalne przygotowanie do tego rodzaju małżeństwa domaga się podjęcia wszystkich rozsądnych wysiłków, aby przygotowujący się dobrze zrozumieli naukę katolicką o tym, czym jest małżeństwo i jakie stawia wymagania”. Małżeństwo ma wielką wartość dla wspólnoty chrześcijańskiej, a szczególnie – dla małżonków. Sprawa małżeństw mieszanych – katolika z prawosławnym budzi zapewne wiele pytań, zwłaszcza praktyczne formalności z nią związane. Jednakże przy minimum dobrej woli każdej ze stron wszystkie te problemy można rozwiązać. Podsumowując, należy zaznaczyć, że jeżeli małżeństwo zawarte jest w Kościele wschodnim, nieposiadającym pełnej wspólnoty z Kościołem rzymskokatolickim, zachowanie przepisanej przez prawo formy zawarcia małżeństwa wymagane jest tylko do jego godziwości, lecz

⁶³ J. Meyendorf, op. cit., s. 60.

⁶⁴ Więcej: S. Hrycuniak, op. cit., s. 70-84 i 96-103.

⁶⁵ Na ten temat zob. szerzej P. Majer, op. cit.

⁶⁶ Ibidem, s. 545.

⁶⁷ Na ten temat zob. szerzej P. Majer, op. cit., który przedstawił komentarze do każdej z tych decyzji Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej.

nie do ważności. Od osób żyjących w małżeństwach mieszanych wymaga się więc nie tylko wysokiego stopnia wierności wobec własnego Kościoła, lecz także ekumenicznej gotowości zrozumienia współmałżonka.

mgr Urszula Bałakier
Uniwersytet w Białymstoku

PERMISSIBILITY OF MARRIAGES BETWEEN ROMAN CATHOLIC
AND ORTHODOX CHRISTIANS UNDER CANON LAW

Summary

The views of Canon Law on mixed marriages have recently changed and this paper takes a look at some selected issues of a mixed marriage under that law. In particular, the permissibility of a marriage between a Catholic and an Orthodox is analysed from the point of view of the currently binding Latin and Eastern Catholic law. The attitude of the Church to Catholic-Orthodox marriages has been changing over the centuries, and until recently mixed marriages have been regulated by the provisions of the Code of Canon Law of 1983. Those provisions have now been substantially amended, but two important questions still remain unanswered: (i) what is the nature of the prohibition to conclude a mixed marriage under the Code of Canon Law of 1983 and (ii) is a Catholic-Orthodox marriage permitted?

Copyright of Journal of Law, Economics and Sociology is the property of Faculty of Law and Administration of Adam Mickiewicz University in Poznan and its content may not be copied or emailed to multiple sites or posted to a listserv without the copyright holder's express written permission. However, users may print, download, or email articles for individual use.

Właścicielem praw autorskich do „Ruchu Prawniczego, Ekonomicznego i Socjologicznego” jest Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Zawartość czasopisma nie może być kopiowana, przesyłana do innych stron internetowych bądź zamieszczana na blogach bez pisemnej zgody wydawcy. Niemniej artykuły można drukować, kopiować lub przysyłać w formie elektronicznej na własny użytek.